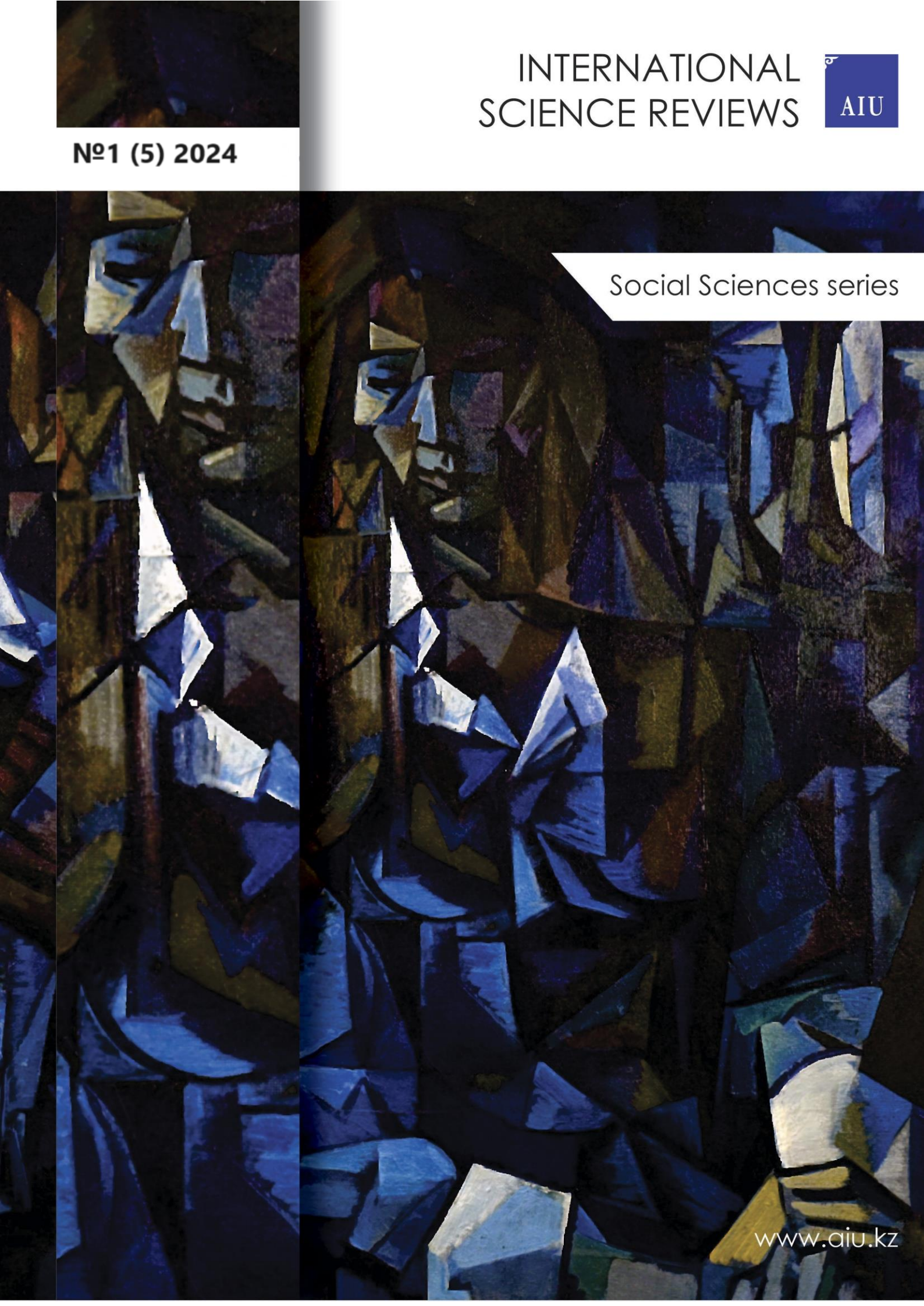

INTERNATIONAL SCIENCE REVIEWS

№1 (5) 2024

Social Sciences series

International Science Reviews

Social Sciences series

Published since 2020

No. 1 (5) / 2024

Astana 2024

International Science Reviews. Social Sciences series
журналының редакциялық алқасы

БАС РЕДАКТОР

- **Амандыкова Сауле Кошкеновна**, заң ғылымдарының докторы, профессор, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ

- **Ибраева Айгерим Ергалиевна** – PhD, әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдары жоғары мектебінің деканы, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);

РЕДАКТОРЛАР:

- **Хайрмуханмедов Нурбек Исабаевич**, PhD, құқық жоғары мектебінің деканы, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);
- **Смагулова Зубиранш Калыбековна**, PhD, экономика жоғары мектебінің деканы, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);
- **Ахмадиева Жанна Куанышевна**, педагогика ғылымдарының кандидаты, Педагогика институтының директоры, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);
- **Яцек Залесны**, заң ғылымдарының докторы, профессор, Варшава университеті (Польша);
- **Милен Балтов**, PhD, профессор, Бургас еркін университеті (Болгария);
- **Ришард Пукала**, PhD, профессор, студенттер жұмыс жөніндегі проректор, Бронислав Маркевич қолданбалы ғылымдар мемлекеттік университеті (Польша);

-
- **Шалыпин Олег Васильевич**, педагогика ғылымдарының докторы, Новосибирск мемлекеттік педагогикалық университетінің профессоры (Ресей);
 - **Нағымжанова Қарақат Мұқашқызы**, педагогика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Қазақстан);
 - **Аленов Марат Амрадинович**, заң ғылымдарының докторы, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);
 - **Аймурзина Бағлан Төлегенқызы**, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);
 - **Нурмагамбетов Аманжол Мағзумович**, заң ғылымдарының докторы, профессор, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);
 - **Анафинова Мадина Латыповна**, филология ғылымдарының кандидаты, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);
 - **Жұмабаева Заида Ефимовна**, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);
 - **Окутаева Сауле Төлегеновна**, PhD, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);
 - **Самарханов Талант Нұржақыпұлы**, PhD, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);
 - **Сейсекенова Айнаш Байкенженовна**, филология ғылымдарының кандидаты, Астана халықаралық университеті (Қазақстан);
 - **Шахметова Назира Аханқызы**, филология ғылымдарының кандидаты, Астана халықаралық университеті (Қазақстан).
-

International Science Reviews. Social Sciences series

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

- **Амандыкова Сауле Кошкеновна** – доктор юридических наук, профессор, Международный университет Астана (Казахстан)

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

- **Ибраева Айгерим Ергалиевна** – PhD, декан Высшей школы социально-гуманитарных наук, Международный университет Астана (Казахстан);

РЕДАКТОРЫ:

- **Хайрмуханмедов Нурбек Исабаевич**, PhD, декан высшей школы права, Международный университет Астана (Казахстан);
- **Смагулова Зубираш Калыбековна**, PhD, декан высшей школы экономики, Международный университет Астана (Казахстан);
- **Ахмадиева Жанна Куанышевна**, кандидат педагогических наук, доцент, директор педагогического института, Международный университет Астана (Казахстан);
- **Яцек Залесны**, доктор юридических наук, профессор, Варшавский университет (Польша);
- **Милен Балтов**, PhD, профессор, Бургасский свободный университет (Болгария);
- **Ришард Пукала**, PhD, профессор, проректор по работе со студентами, Государственный университет прикладных наук Бронислава Маркевича (Польша);
- **Шаляпин Олег Васильевич**, доктор педагогических наук, профессор, Новосибирский государственный педагогический университет (Россия);

-
- **Нагымжанова Каракат Мукашовна**, доктор педагогических наук, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева (Казахстан);
 - **Аленов Марат Амрадинович**, доктор юридических наук, Международный университет Астана (Казахстан);
 - **Аймурзина Баглан Толегеновна**, доктор экономических наук, профессор, Международный университет Астана (Казахстан);
 - **Нурмагамбетов Аманжол Магзумович** – доктор юридических наук, профессор, Международный университет Астана (Казахстан);
 - **Анафинова Мадина Латыповна**, кандидат филологических наук, Международный университет Астана (Казахстан);
 - **Жумабаева Зайда Ефимовна**, кандидат педагогических наук, профессор, Международный университет Астана (Казахстан);
 - **Окутаева Сауле Толегеновна**, PhD, Международный университет Астана (Казахстан);
 - **Самарханов Талант Нуржакыпович**, PhD, Международный университет Астана (Казахстан);
 - **Сейсекенова Айнаш Байкенженовна** кандидат филологических наук, Международный университет Астана (Казахстан);
 - **Шахметова Назира Аханқызы**, кандидат филологических наук, Международный университет Астана (Казахстан).
-

Editorial team of the journal
International Science Reviews. Social Sciences series

CHIEF EDITOR

- **Saule Amandykova**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Astana International University (Kazakhstan)

DEPUTY CHIEF EDITOR

- **Aigerim Ibrayeva**, PhD, Dean of the Higher School of Social Sciences and Humanities, Astana International University (Kazakhstan);

EDITORS:

- **Nurbek Khairmukhanmedov**, PhD, Dean of the Higher School of Law, Astana International University (Kazakhstan);
- **Zubirash Smagulova**, PhD, Dean of the Higher School of Economics, Astana International University (Kazakhstan);
- **Zhanna Akhmadiyeva**, Candidate of Pedagogical Sciences, Director of the Pedagogical Institute, Astana International University (Kazakhstan);
- **Jacek Zalesny**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Warsaw University (Poland);
- **Milen Baltov**, PhD, Professor, Burgas Free University (Bulgaria);
- **Ryszard Pukała**, PhD, Professor, Vice-Rector for Student Affairs, Bronislaw Markiewicz State University of Applied Sciences (Poland);
- **Oleg Shalyapin**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Novosibirsk State Pedagogical University (Russia);
- **Karakat Nagymzhanova**, Doctor of Pedagogical Sciences, L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan);

- **Marat Alenov**, Doctor of Legal Sciences, Astana International University (Kazakhstan);
- **Baglan Aimurzina**, Doctor of Economic Sciences, Professor, Astana International University (Kazakhstan);
- **Amanzhol Nurmagambetov**, Doctor of Legal Sciences, Professor, Astana International University (Kazakhstan);
- **Madina Anafinova**, Candidate of Philology, Astana International University (Kazakhstan);
- **Zaida Zhumabaeva**, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Astana International University (Kazakhstan);
- **Saule Okutayeva**, PhD, Astana International University (Kazakhstan);
- **Talant Samarkhanov**, PhD, Astana International University (Kazakhstan);
- **Ainash Seisekenova**, Candidate of Philological Sciences, Astana International University (Kazakhstan);
- **Nazira Shahmetova**, Candidate of Philology, Astana International University (Kazakhstan).

Editorial address: 8, Kabanbay Batyr avenue, of.316, Astana, Kazakhstan, 010000

Tel.: (7172) 24-18-52 (ext. 316)

E-mail: aiu.socialscience@yandex.kz

International Science Reviews

Social Sciences series

Owner: Astana International University

Periodicity: quarterly

Circulation: 500 copies

«INTERNATIONAL SCIENCE REVIEWS»
Social Sciences Series 2024 / №1

МАЗМҰНЫ

Секция
ҚҰҚЫҚ

<u>Т.Қ.Садықов</u> БИ ТӨРЕЛІПІ ЖӘНЕ АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫ.....	15
<u>Е.Қ.Жүнісбаев, М.А.Аленов</u> ҚАШЫҚТЫҚТАН САТЫП АЛУ – САТУ ШАРТЫН ЖАСАУ СӘТІН АНЫҚТАУ МӘСЕЛЕСІ.....	20
<u>А.Б.Алмазұлы, Л.К.Амандықова</u> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫ ҚОРҒАУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕТІКТЕРІ.....	28
<u>Ә.Ә.Әлімжанов, С.Н.Сарсенова</u> ЖАРЫЛҒЫШ ЗАТТАРДЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА ӘСЕРІ ТУРАЛЫ.....	35
<u>А.Д.Нурпеисова, М.К.Журунова</u> ЕҢБЕК ҚАТЫНАСТАРЫНДАҒЫ КЕМСІТУШІЛІКТЕН ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	43
<u>А.Е.Түбина, А.К.Елүбекова</u> ҚАЗАҚСТАНДА ӘЙЕЛДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	50
<u>Е.О.Жағалбай, Ж.Д.Сеилханов</u> АТЫС ҚАРУЫНЫҢ ЗАҢСЫЗ АЙНАЛЫМЫНЫҢ КРИМИНАЛИСТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ЖАСЫРУ ТӘСІЛДЕРІ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ КОДЕКСІН ТАЛДАУ.....	59
<u>А.Е.Мусаинов, Е.С.Жамбаев</u> ОРҒАНДАР МЕН ЛАУАЗЫМДЫ ТҰЛҒАЛАРДЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІГІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУҒА ШЕТЕЛ МЕМЛЕКЕТТІК КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ СӨТТЕРДІҢ ҚАТЫСУ НЫСАНДАРЫ.....	67
<u>А.А.Нуркебаев, Г.К.Кульшарбекова</u> АДАМ МЕН АЗАМАТТЫҢ БОСТАНДЫҚ ПЕН ЖЕКЕ БАСЫНА ҚОЛ СҰҒЫЛМАУШЫЛЫҚҚА КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҒЫ.....	77

**Секция
ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚАРЖЫ**

<u>Т.М.Үсенбаев</u> ҚАЗАҚСТАНДА ИНВЕСТИЦИЯЛАУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ БАҒАЛЫ ҚАҒАЗДАР НАРЫҒЫН ДАМУДЫҢ ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.....	85
<u>С.Ж. Галиев</u> ЖАҢҒЫРТУ КОНЦЕПЦИЯСЫ ПОЗИЦИЯСЫНАН БЕЙІМДІ ЭКОНОМИКА.....	92
<u>А.М.Касымбекова, С.Т.Окутаева</u> КӨШБАСШЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҮШІН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ.....	106
<u>М.Д.Мукажанова, Г.А.Кадырова</u> КОРПОРАТИВТІК ЭТИКА ЖӘНЕ СТРАТЕГИЯЛЫҚ КӨШБАСШЫЛЫҚ: КО RU PHARMA МЫСАЛЫНДАҒЫ КӨЗҚАРАС.....	112
<u>П.И.Казаку, Г.К.Байбашева</u> ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БАҚ ҚЫЗМЕТІН РЕТТЕУ ЖАЛҒАН АҚПАРАТТАН ҚОРҒАУ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ.....	121
<u>А.А.Усипбеков</u> БАНК ЖҮЙЕСІ: ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ.....	127
<u>Н.Е. Абдильдинова</u> ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ.....	137

**Секция
ӘЛЕУМЕТТІК ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР**

<u>А.Ж.Айтбай, Ә.Е.Ибраева</u> ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ПЕН ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ҮШІН БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАҢА ПЕРСПЕКТИВАЛАР.....	148
---	-----

**Секция
ПЕДАГОГИКА**

<u>Н.А.Ырымбаева</u> ЦИФРЛЫҚ ЭТИКЕТ СТУДЕНТТЕРДІҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУДЫҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ.....	157
--	-----

«INTERNATIONAL SCIENCE REVIEWS»
Social Sciences Series 2024 / №1

СОДЕРЖАНИЕ

**Секция
ПРАВО**

<u>Т.Қ.Садықов</u> ПРАВОСУДИЕ, ПРАВА И СВОБОДЫ ГРАЖДАН.....	15
<u>Е.К.Жүнісбаев, М.А.Аленов</u> ВОПРОС ОПРЕДЕЛЕНИЯ МОМЕНТА ЗАКЛЮЧЕНИЯ ДОГОВОРА ДИСТАНЦИОННОЙ КУПЛИ-ПРОДАЖИ.....	20
<u>А.Б.Алмазұлы, Л.К.Амандыкова</u> СОВРЕМЕННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ АВТОРСКИХ ПРАВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	28
<u>Ә.Ә.Әлімжанов, С.Н.Сарсенова</u> О ВЛИЯНИИ ВЗРЫВЧАТЫХ ВЕЩЕСТВ НА ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ.....	35
<u>А.Д.Нурпеисова, М.К.Журунова</u> НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ОТ ДИСКРИМИНАЦИИ В ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЯХ.....	43
<u>А.Е.Тубина, А.К.Елубекова</u> АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ ЖЕНЩИН В КАЗАХСТАНЕ	50
<u>Е.О.Жағалбай, Ж.Д.Сеілханов</u> КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НЕЗАКОННОГО ОБОРОТА ОГНЕСТРЕЛЬНОГО ОРУЖИЯ И СПОСОБЫ ЕГО СОКРЫТИЯ: АНАЛИЗ УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	59
<u>А.Е.Мусаинов, Е.С. Жамбаев</u> ФОРМЫ УЧАСТИЯ КОНСТИТУЦИОННЫХ СУДОВ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН В РЕАЛИЗАЦИИ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ОРГАНОВ И ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ.....	67
<u>А.А.Нуркебаев, Г.К.Кульшарбекова</u> КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА НА СВОБОДУ И ЛИЧНУЮ НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ.....	77

**Секция
ЭКОНОМИКА и ФИНАНСЫ**

<u>Т.М.Үсенбаев</u> ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ЦЕННЫХ БУМАГ КАК ИНСТРУМЕНТА ИНВЕСТИРОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....	85
---	----

С.Ж. Галиев АДАПТИВНАЯ ЭКОНОМИКА С ПОЗИЦИИ КОНЦЕПЦИИ МОДЕРНИЗАЦИИ.....92

А. М.Касымбекова, С.Т.Окутаева РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИДЕРСТВА.....106

M.D.Mukazhanova, G.A.Kadyrova КОРПОРАТИВНАЯ ЭТИКА И СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ЛИДЕРСТВО: ВЗГЛЯД НА ПРИМЕРЕ КО RU PHARMA.....112

П.И.Казаку, Г.К.Байбашева РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СМИ В КАЗАХСТАНЕ КАК СПОСОБ ЗАЩИТЫ ОТ НЕДОСТОВЕРНОЙ ИНФОРМАЦИИ.....121

А.А.Усипбеков БАНКОВСКАЯ СИСТЕМА: ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ПРАКТИКА И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ.....127

Н.Е. Абдильдинова ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАЗАХСТАНА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....137

Секция СОЦИАЛЬНЫЕ ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

А.Ж.Айтбай, Ә.Е.Ибраева НОВЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА И ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ.....148

Секция ПЕДАГОГИКА

Н.А.Ырымбаева ЦИФРОВОЙ ЭТИКЕТ КАК УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ.....157

«INTERNATIONAL SCIENCE REVIEWS»
Social Sciences Series 2024 / №1

CONTENT

Section
LAW

<u>T.K.Sadykov</u> JUSTICE, RIGHTS AND FREEDOMS OF CITIZENS.....	15
<u>E.K.Zhunisbaev, M.A.Alenov</u> THE ISSUE OF DETERMINING THE MOMENT OF CONCLUSION OF THE REMOTE PURCHASE AND SALE AGREEMENT.....	20
<u>A.B.Almazuly, L.K.Amandykova</u> MODERN MECHANISMS OF COPYRIGHT PROTECTION UNDER THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	28
<u>A.A.Alimzhanov, S.N.Sarsenova</u> ON THE IMPACT OF EXPLOSIVES ON THE ENVIRONMENT.....	35
<u>A.D.Nurpeisova, M.K.Zhurunova</u> SOME ISSUES OF LEGAL PROTECTION AGAINST DISCRIMINATION IN EMPLOYMENT RELATIONS.....	43
<u>A.E.Tubina, A.K.Yelubekova</u> TOPICAL ISSUES OF ENSURING WOMEN'S RIGHTS IN KAZAKHSTAN.....	50
<u>E.O.Zhagalbai, Zh.D.Seilkhanov</u> CRIMINALISTIC ASPECTS OF ILLEGAL FIREARMS CIRCULATION AND CONCEALMENT METHODS: ANALYSIS OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	59
<u>A.E.Musainov, E.S.Zhambaev</u> FORMS OF PARTICIPATION OF CONSTITUTIONAL COURTS OF FOREIGN COUNTRIES IN THE IMPLEMENTATION OF CONSTITUTIONAL AND LEGAL RESPONSIBILITY OF BODIES AND OFFICIALS.....	67
<u>A.A.Nurkebaev, G.K.Kulsharbekova</u> THE CONSTITUTIONAL RIGHT OF A PERSON AND A CITIZEN TO FREEDOM AND PERSONAL INVIOABILITY.....	77

Section ECONOMICS AND FINANCE

<u>T.M.Usenbayev</u> PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE SECURITIES MARKET AS AN INVESTMENT TOOL IN KAZAKHSTAN.....	85
<u>S. Zh.Galiev</u> ADAPTIVE ECONOMY FROM THE PERSPECTIVE OF THE MODERNIZATION CONCEPT.....	92
<u>A.M.Kasymbekova, S.T.Okutaeva</u> THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS IN YOUNGER STUDENTS FOR THE FORMATION OF LEADERSHIP	106
<u>M.D.Mukazhanova, G.A.Kadyrova</u> CORPORATE ETHICS AND STRATEGIC LEADERSHIP: A LOOK AT THE EXAMPLE OF KO RU PHARMA.....	112
<u>P.I.Kazaku, G.K.Baibasheva</u> REGULATION OF MEDIA ACTIVITIES IN KAZAKHSTAN___AS A WAY TO PROTECT FROM INCORRECT INFORMATION.....	121
<u>A.A.Usypbekov</u> THE BANKING SYSTEM: DOMESTIC PRACTICE AND FOREIGN EXPERIENCE.....	127
<u>N.E.Abdildinova</u> ENERGY SECURITY OF KAZAKHSTAN: CURRENT STATE AND PROSPECTS.....	137

Section SOCIAL HUMANITIES

<u>A.Zh.Aitbay, A.E.Ibrayeva</u> NEW PERSPECTIVES FOR THE EUROPEAN UNION AND CENTRAL ASIA IN THE FIELD OF EDUCATION.....	148
--	-----

Section PEDAGOGY

<u>N.A.Yrymbayeva</u> DIGITAL ETIQUETTE AS A CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' INFORMATION COMPETENCE.....	157
---	-----

ЦИФРЛЫҚ ЭТИКЕТ СТУДЕНТТЕРДІҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУДЫҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ

Ырымбаева Н.А.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының 2 курс докторанты
nurgul.a@internet.ru

Түйін. Қазіргі әлемдегі ақпарат үлкен жылдамдықпен жаңартылуда. Ал ақпараттық құзыреттілікті дамыту студенттерге ақпараттың үлкен ағымын шарлауға, сенімді ақпарат алуға және манипуляцияларды ажыратуға көмектеседі. Сонымен қатар, болашақ маманның ақпаратпен тиімді жұмыс істей білуі, технологияны қолдану мен деректерді талдай білуі, оларды сыни тұрғыдан ойлайтын, кәсіби салада бәсекеге қабілетті және өмірдің әртүрлі салаларында табысты болуына ықпал етеді. Мақалада студенттердің ақпараттық құзыреттілігін дамытудағы цифрлық этикеттің маңыздылығы қарастырылған. Цифрлық кеңістіктегі студенттердің ескеруі қажет іс-әрекет ережелері мен нормалары ұсынылып, цифрлық этикет студенттердің ақпараттық құзыреттілігін дамытудағы шарттар қатары берілген.

Кілт сөздер: ақпарат, құзыреттілік, ақпараттық құзыреттілік, цифрлық кеңістік, цифрлық этикет.

КІРІСПЕ

Бүгінгі технологиялар дәуірінде ақпаратқа қол жеткізу оңай және жылдам жүзеге асатынын көріп отырмыз. Алайда, осындай үлкен көлемдегі ақпаратпен оңай іздеу, тиімді таңдау, бағалау және жүйелі пайдалану қажеттілігі туындайды. Ақпараттық құзыреттілікті дамыту студенттерге тек пассивті тұтынушылар ғана емес, ақпараттық қоғамның белсенді қатысушылары болуға да мүмкіндік береді.

Технология барған сайын маңызды рөл атқаратын қазіргі ақпараттық қоғамда студенттердің ақпараттық құзыреттілігін дамыту олардың білімінің ажырамас бөлігіне айналып отыр.

Ақпарат – кез келген нысанда тіркелген тұлғалар, заттар, фактілер, оқиғалар, құбылыстар және процестер туралы мәліметтер [1].

Сондай-ақ, ақпарат – бағдарлау, белсенді әрекет ету, басқару, деректерден алынған кез келген факт, ұғым немесе мағына, таңдалған контекст немесе біліммен байланысты контекст, жүйені сақтау, жетілдіру, дамыту үшін қолданылатын білімнің бөлігі деген сипаттамалар да қарастырылады.

Ал, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар – электрондық ақпараттық ресурстармен жұмыс істеу әдістерінің және аппараттық-бағдарламалық кешен мен телекоммуникациялар желілерін қолдана отырып жүзеге асырылатын ақпараттық өзара іс-қимыл әдістерінің жиынтығы [2].

Құзыреттілік – оқу процесінде алған білімді, шеберлік пен дағдыны кәсіби қызметте практикалық тұрғыда пайдалана білу қабілеті [3].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Зерттеулерде ұсынылған ақпараттық құзыреттілік ұғымы әр қырынан каралып, келесідей анықтамалар берілген:

- Ақпаратты іздеу стратегиясын тұжырымдау үшін зерттеу сұрағына қойылатын ақпараттық талаптарды анықтау мүмкіндігі;
- Ақпаратты талдау, синтездеу және түсіну үшін ең қолайлы тәсілмен ұйымдастыра білу;
- Ақпараттық ресурстарды пайдаланудың этикалық, құқықтық және саяси мәселелерін түсіну [4];
- АКТ-ны пайдалана отырып, ақпараттық қызметті (кәсіптік міндеттерді шешу кезінде, оқытуда, күнделікті өмірде), өзіндік іс-әрекетті өз бетінше ұйымдастыру мүмкіндігімен, өзін-өзі бақылауды жүзеге асыру қабілеті [5];
- Ақпараттық компьютерлік технологияларды қолдана отырып, жеке және ұжымдық ақпараттық қызметті мақсатты, мағыналы, жауапкершілікпен және тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін маманның сапасы [6];
- Адамның өз өмірінің барлық түрлерінде ақпарат алу және пайдалану қабілеті [7].

Демек, студенттердің ақпараттық құзыреттілігін дамыту ақпаратты жіберуші және алушы ретіндегі ақпараттық қажеттіліктерін жүзеге асыру мақсатында ақпараттық қызметтің танымдық және коммуникациялық операцияларын орындау қабілеті деп тұжырымдасақ болады.

Ақпаратты табу, бағалау және пайдалану қабілетінен басқа, студенттер цифрлық кеңістікте тиімді және этикалық мінез-құлық дағдыларына игеруі де бүгінгі күннің қажеттілігіне айналуға. Демек, ақпараттық құзыреттілікті дамытудың негізгі шарты бола отырып, цифрлық этикет алдыңғы орынға шығады.

Жалпы этикет (франц. *etiquette*) белгілі бір әлеуметтік ортада қабылданған мінез-құлық және дәстүрге тән іс-әрекет, сыпайылық ережелерінің жиынтығын көрсетеді.

Қазіргі ақпараттық технологиялық даму кезеңінде этикеттің келесідей түрлері қарастырылады [8]:

Желілік этикет – жаңа ақпараттық шындықтар жағдайындағы коммуникативтік мәдениеттің ережелерін анықтайтын және пайдаланушылардың интернеттегі қарым-қатынасы мен іс-әрекетін реттейтін ережелер жиынтығы.

Желілік этикет адамдар тобы қолданатын немесе насихаттайтын байланыс пен деректер, ол сонымен қатар заңдарды, ережелерді, әдептілік пен әдет-ғұрыпты қамтиды [9].

Мобильді этикет – қоғамдық ортада ұялы байланыс құралдарын пайдалана отырып өзара қарым-қатынас кезіндегі ережелер жиынтығы.

Неоэтикет – жаңа этикет ережелерін халықаралық тәуелсіз зерттеулердің нәтижелеріне, медиа саласындағы сарапшылардың пікірлеріне және инновациялық технологиялар саласындағы тәжірибелерге негізделген болашаққа интеграциялану тәсілі.

Іскерлік этикет – тараптар арасындағы өзара түсіністік пен сыйластық үшін белгіленетін, сыртқы келбет пен мінез-құлыққа, клиенттермен, әріптестермен және серіктестермен іскерлік қатынастарды реттейтін ережелер жиынтығы.

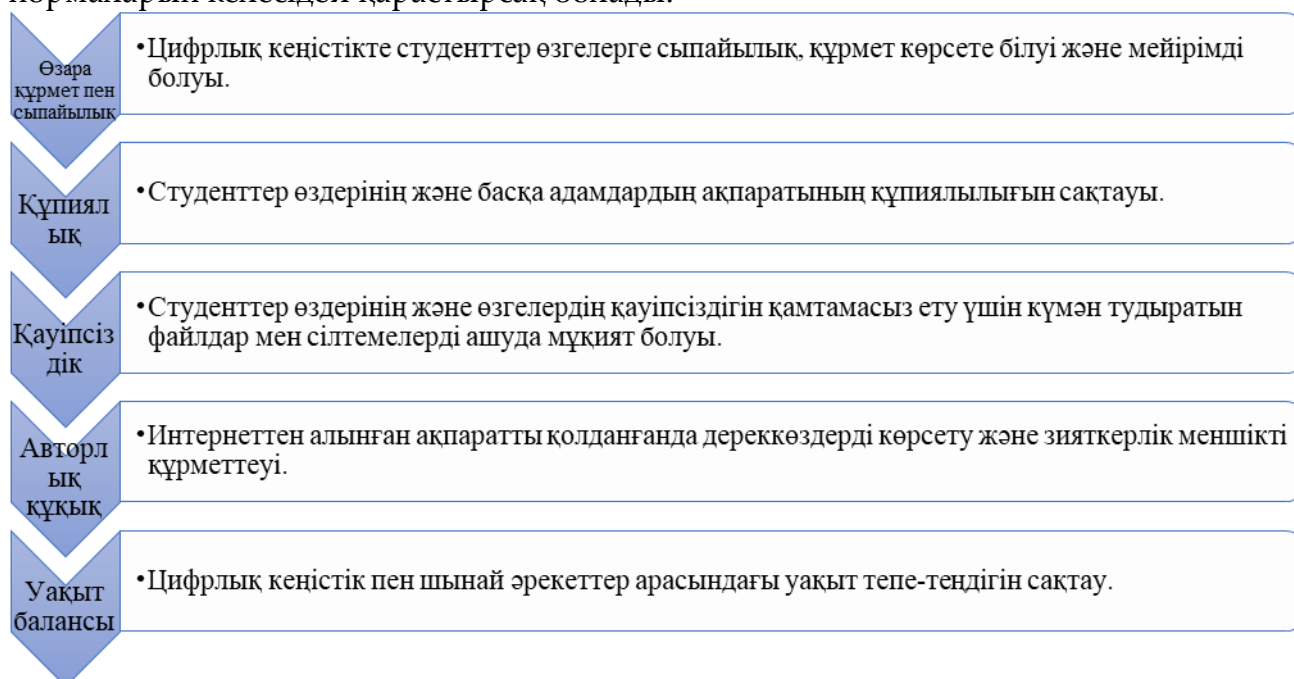
Цифрлық этикет – цифрлық кеңістіктегі қарым-қатынас ережелері, өзіне және айналасындағыларға зиян келтірместен байланыс. Сондай-ақ, цифрлық этикет қазіргі қоғамның виртуалды кеңістігіндегі нормативтік-этикалық реттеудің жаңа құралы ретінде де, жаңа өркениет пен жаңа әлеуметтік-мәдени құбылысы ретінде де, цифрлық ортада осы құбылысты зерттейтін қазіргі білімнің әртүрлі салаларының интеграциясы болып табылатын цифрлық гуманитарлық бағыттардың бірі ретінде де қарастырылады. Цифрлық этикет студенттерге цифрлық кеңістікте қауіпсіз, жауапты және құрметті болуға көмектесетін онлайн ортадағы ережелер мен мінез-құлық нормаларының жиынтығы. Сонымен қатар, желідегі қауіпсіздік, өзгелерге құрмет, ақпаратты жауапкершілікпен пайдалану және сыни ойлауды дамыту сияқты аспектілерді қамтиды.

Цифрлық этикеттің маңыздылығы студенттердің онлайн ортада еркін шарлауы мен өзара әрекеттесу дағдыларын дамытудан көрініс табады. Цифрлық этикет ережелерін білу және сақтау студенттерге кибербуллинг және онлайн алаяқтық сияқты ықтимал қауіптерден аулақ болуға, ақпаратты іздеу, талдау және өңдеу үшін ақпараттық технологияларды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Цифрлық кеңістікте Интернет мүмкіндігімен оқу және әлеуметтік медиа платформаларын қолдану бүгінгі таңда өзекті болуда [10].

Демек, цифрлық этикет студенттердің ақпараттық құзыреттілігін дамытудың ажырамас бөлігі бола отырып, қазіргі ақпараттық қоғамдағы жетістігінде маңызды рөл атқарады.

Цифрлық кеңістікте студенттердің ескеруі қажет іс-әрекет ережелері мен нормаларын келесідей қарастырсақ болады:

Осылайша цифрлық этикет студенттерге цифрлық технологияларды тиімді қолдану дағдыларын қамтамасыз ете отырып, заманауи білім беруде маңызды рөл атқарады. Бұл студенттерге сыни ойлауды дамытуға, ақпаратты талдауға және ақпараттандырылған шешімдер қабылдауға көмектесіп, цифрлық ортада тиімді қарым-қатынас жасауға, ынтымақтасуға және өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді.

Ал қазіргі ақпарат ғасырында цифрлық этикетті сақтамау жеке ақпараттың құпиялылығының жеткіліксіздігіне, психологиялық және эмоционалдық әлауқатқа зиянды әсер етуі мүмкін.

Цифрлық этикет студенттердің ақпараттық құзыреттілігін дамытудың шарты ретінде келесідей ұсынылады:

- Цифрлық және ақпараттық құзыреттілікті қалыптастыру мен дамытуға арналған оқу пәндеріне цифрлық этикетке байланысты дәріс пен семинарлар қосу;

- Студенттерге цифрлық этикетке негізделген тренингтер, семинарлар, онлайн курстар өткізу;
- Кафедра, факультет, университет тарапынан цифрлық этикетке бағытталған іс-шаралар қатарын жүзеге асыру;
- Университеттік газет, радиодан цифрлық этикет туралы арнайы ақпараттар берілу.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазіргі студентті болашақта ақпараттық құзыреттілігі дамыған, бәсекеге қабілетті маман және цифрлық қоғамда белсенді қатысушы ретінде қарастыру қажет. Цифрлық этикет онлайн кеңістікте саналы және этикалық іс-әрекетті қамтамасыз етеді. Сонымен қатар студенттің жеке тұлғалық және кәсіби өсу үшін, табысты оқу мен әлеуметтік, мәдени аспектілерін дамытуда да ықпалы бар.

Осылайша, цифрлық этикет студенттердің ақпараттық құзыреттілігін дамытудың негізгі шарты бола отырып, студенттерге цифрлық кеңістіктің жауапты және білімді қатысушылары болуға көмектеседі. Ал, цифрлық этикетті дамыту білім беру мекемелерінің, педагогтардың және студенттердің өзіндік күш-жігерін, табандылығын талап етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ақпаратқа қол жеткізу туралы. Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 16 қарашадағы № 401-V ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000401>
2. Ақпараттандыру туралы. Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 24 қарашадағы № 418-V ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000418>
3. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2022 жылғы 20 шілдедегі № 2 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200028916>
4. Information Literacy Competency Standards for Higher Education. Chicago: Association of College & Research Libraries. – 2000 – 20 p. / URL://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetency.htm.
5. Миронова О. І. Формування інформаційної компетентності студентів як умова ефективного здійснення інформаційної діяльності / Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2010. № 17 (204).
6. Колмакова З.А. Принципы и модель формирования информационной компетентности специалиста: автореф. диссер. канд. пед. наук. Москва, 2005. – 23с.
7. Очиров М. Н. Информационная компетентность: фундаментальный подход. Вестник Бурятского государственного университета. – 2015. – Вып. 15. С.132–134

8. Сейітқазы П.Б. Желілік коммуникативтік мәдениет пен цифрлық этикет бойынша терминологиялық сөздік / Сейітқазы П.Б., Асылбекова М.П., Сламбекова Т.С., Сулейменова Ж.Т., Ырымбаева Н.А.// Астана: «Булатов А.Ж.» ЖК, 2023. – 137 б.
9. Heitmayer M., Schimmelpfennig R. Netiquette as Digital Social Norms / International Journal of Human-Computer Interaction.– 2023. DOI: 10.1080/10447318.2023.2188534
10. Wong B. Exploring the spatial belonging of students in higher education / Studies in Higher Education. – 2023. DOI: 10.1080/03075079.2023.2243285

ЦИФРОВОЙ ЭТИКЕТ КАК УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ

Аннотация. Информация в современном мире обновляется с огромной скоростью. А развитие информационных компетенций помогает студентам ориентироваться в большом потоке информации, получать достоверную информацию и различать манипуляции. Кроме того, умение будущего специалиста эффективно работать с информацией, умение использовать технологии и анализировать данные, способствует конкурентоспособности в профессиональной сфере и успешности в различных сферах жизни. В статье рассматривается важность цифрового этикета в развитии информационных компетенций студентов. Предложены правила и нормы действий, которые необходимо учитывать студентам в цифровом пространстве, дан ряд условий для развития информационной компетентности студентов цифрового этикета.

Ключевые слова: информация, компетентность, информационная компетентность, цифровое пространство, цифровой этикет.

DIGITAL ETIQUETTE AS A CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' INFORMATION COMPETENCE

Abstract. Information in the modern world is updated with great speed. And the development of information competencies helps students navigate a large flow of information, receive reliable information and distinguish between manipulations. In addition, the ability of a future specialist to work effectively with information, the ability to use technology and analyze data, contributes to competitiveness in the professional field and success in various spheres of life. The article discusses the importance of digital etiquette in the development of students' information competencies. The rules and norms of actions that students need to take into account in the digital space are proposed, and a number of conditions are given for the development of information competence of students of digital etiquette.

Keywords: information, competence, information competence, digital space, digital etiquette.